

אורה פיקל-צברי

הרב בן ציון חזן (1880-1952) היה אחד האישים המשפיעים ביותר בקרב היישוב היהודי בעיר העתיקה, עד נפילתו של הרובע היהודי. הרב חזן, שעסק בתורת הגלה ובתורת הנסתר, נולד בכבל, ובצעירותו שהה שנים ארוכות בביתו של הרב יוסף חיים (ה"בן איש חי"), שטפחו ושלחו בראשית המאה הכ' לארץ ישראל, להקים את ישיבת פורת יוסף. שנים ארוכות שימש רב העדה הספרדית בעיר העתיקה וראש ישיבת "פורת יוסף", ומילא תפקידי ציבור שונים. בין השאר היה אחראי על הקמת בית החולים "חסד לאברהם" בחברון, ובירושלים נהג לדרוש מדי שבת בבית הכנסת הגדול רבן יוחנן בן זכאי. את חתימתו אפשר למצוא על פשקווילים שונים מתקופת המנדט הנוגעים לחיי היהודים בעיר העתיקה.

את מנהיגותו ואת דאגתו לצאן מרעיתו הוכיח הרב חזן בעת צרה, לקראת מלחמת העצמאות ובמהלכה. כך למשל, מהתכתבות בינו לבין הרב הספרדי הראשי, ב"צ עזריאל, אפשר ללמוד על דאגתו המתמדת לתלמידי ולרבני פורת יוסף שנותרו ללא מקורות מחיה, כמו גם למשפחות רבות ברובע שמטה לחמן נשבר בעקבות המצור, משום שפרנסתן הייתה מחוץ לחומות. גם במברק ששלחו הרבנים ישראל זאב מינצברג וב"צ חזן אל הרבנים הראשיים ואל ראש הוועד הלאומי יצחק בן-צבי, ב-22 במאי 1948, הם משוועים לעזרה: "הישוב על סף הטבח. בשם האוכלוסייה קריאת עזרה נואשת. נהרסו בתי הכנסת ונשרפו כל ספרי התורה שבהם [...] ועזעו את המוסדות העליונים והעולם כולו והצילו אותנו!"

בסופו של דבר נפל הרובע היהודי בידי הלגיון הירדני, ודמותו האצילית של הרב חזן נשקפת בתמונות צובטות לב על רגעי הכניעה. וכך, בספרו "הרצון לחיים", תיאר ג'ון פיליפס, צלם ה"לייף", את שעות הבוקר של יום נפילת הרובע בתש"ח (28.5.1948):

האש פסקה. האנשים שהתכנסו בחצר המנזר הארמני היו אחוזי התרגשות. "היהודים רוצים להיכנע", אמר קצין מן הלגיון. "הם שלחו לכאן שני רבנים". מצאתי את שני הרבנים ישובים על ספסל ולצדם שוטר צבאי [...]. הרב חזן יצג את הקהילה הספרדית. פניו נטרטו מרסיס בדרכו מן העמדות היהודיות אל קו העמדות הערביות. הוא התעלם מפציעתו ונעץ מבט אומר-סמכות במאור תל, ששוחח בטלפון [...]. הרב חזן יצא לחזור אל הקווים היהודיים, למסור את דרישת המאור [...] הייתי סקרן לדעת מה תהיה תגובת הערבים כשיחלוף הרב על פניהם ויצאתי בעקבותיו. אחדים חייכו חיוך רחב. אחרים התבוננו בו ביראת כבוד כשירד ברוב הדר במדרגות. איש לא נראה עוין (ג' פיליפס, הרצון

לחיים, ירושלים 1977, עמ' 25)

גם עבדאללה א-תל, מפקד הלגיון הירדני, תיאר את האירוע בזיכרונותיו:

במטה הפיקוד שם מצאתי שני אנשים קשישים. אחד מהם דובר ערבית והשני שהיה ממוצא פולני, לא שמע ערבית. הבינתי מפיחם כי הינם הרבנים האחראים בירושלים. אחד מהם ניגב כל הזמן את הדם ששתת מפצע ברקתו. ציוויתי להגיש לו עזרה ראשונה בטרם אשמע דבריו. לאחר שנרגע ואימתו שככה הרשיתי לו לדבר. הוא אמר בקול נמוך ורועד כי הם נשלחו מטעם היהודים הלוחמים והבלתי לוחמים כדי להציע את כניעת השכונה ללגיון הערבי. הרב אמר כי כשאסכים לעקרון זה הוא יחזור לשכונה כדי להביא את המשלחת הצבאית למשא ומתן (תל, זכרונות, תל אביב 1964, עמ' =).

את אותו האירוע ממש תיאר גם אהרון לירון, אך מנקודת מבטם של הלוחמים: "לאחר שעיכב משה רוסנק את הרבנים במטהו, ערך סיור בעמדות ובדק מה מצב התחמושת ומספר הלוחמים [...] השטח המצומצם של 100X200 מטרים היה פגיע בצורה חמורה. האויב עמד במרחק 15 מ' ממקלטם של מאות תושבים וסכנת טבח איומה ריחפה מעל ראשם [...] כשצייר לעצמו מפקד הרובע תמונה זאת, הורה לרבנים לצאת עם הדגל הלבן".

כך נחתם לבסוף הסכם הכניעה של לוחמי הרובע ותושביו. אמנם ההסכם הציל נפשות רבות, אך מבחינתו של הרב חזן המחיר היה יקר מאוד, מאחר שלא הצליח להציל דבר מכתביו הרבים, שנותרו מאחור ברובע היהודי. לאחר מלחמת העצמאות עבר להתגורר בשכונת קטמון, ובי"ב בחשוון תשי"ב הלך לבית עולמו.

הרב שהניף דגל לבן

הרב בן ציון חזן ונפילת הרובע היהודי בירושלים

לעיון נוסף:

1. ש' אבן אור ומי ארנולד (עורכים), תעודות לקורות הרובע היהודי בירושלים העתיקה בתש"ח, ירושלים תשס"ד.
2. זכרונות עבדאללה אל תל, תל אביב 1964.
3. ג' לוי (לויצה), תשעה קבין: ירושלים בקרבות מלחמת העצמאות, תל אביב 1986.
4. א' לירון, ירושלים העתיקה במצור ובקרב, תל אביב 1985.
5. ג' פיליפס, הרצון לחיים, ירושלים 1977.